

Гурик М. І., Тернопільський національний економічний університет
Шумка М. Л., Тернопільський національний економічний університет

ТРАНСФОРМАЦІЯ СПЕЦИФІЧНИХ ОЗНАК ПАТЕРНАЛІЗМУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті осмислюється проблема трансформації специфічних ознак патерналізму в умовах децентралізації в Україні. Проаналізовано специфічні ознаки та сутності патерналізму. Розкрито характер трансформації патерналістських ідей в умовах проведення реформи децентралізації. Висвітлено шляхи руйнування патерналістських установок в процесі проведення децентралізації. Доведено, що для того, щоб пройшли зрушення в напрямку від патерналізму до відповідального громадянського суспільства, потрібно змінити установки, які відповідають за формування мотивації участі населення в діяльності органів місцевого самоврядування. Громадянське суспільство повинно висувати вимоги до політичної системи й державного устрою, воно має бути зацікавленим в максимально розвиненому парламентаризмі.

Ключові слова: патерналізм, децентралізація, парламентаризм, громадянське суспільство, об'єднані територіальні громади.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Головним предметом наукових пошуків сучасних політологів, соціологів та політичних психологів постає проблема емоційного зв'язку між людиною та державою, між людиною та владою. Суперечливі процеси, які протікають сьогодні в Україні свідчать про те, що громадяни нашої держави хочуть, аби влада й надалі опікувалась їхнім добробутом, тобто провадила політику патерналізму. Задаймося запитанням: чому так глибоко вкорінилося у свідомості народу те, що правитель чи соціальний інститут – держава, її органи, політичні партії, адміністрація, дбають в першу чергу не про свою вигоду, а про інтереси людей; чому втрачено у громадян розуміння відповідальності за стан справ в державі, в місцевій громаді та у власному житті? Для того, щоб дати відповідь на поставлене запитання, спершу потрібно все таки здійснити екскурс в історію з метою вияснення суті та ознак патерналізму, а також його трансформації в умовах перехідного політичного режиму. На цій підставі слушно було б проаналізувати також вплив реформи децентралізації на зміну сутнісних ознак патерналізму.

Автори ставлять за мету провести системний аналіз специфічних ознак і сутностей патерналізму та розкрити характер трансформації патерналістських ідей в умовах проведення реформи децентралізації. В цьому руслі ставимо ряд завдань: проаналізувати зміст та ознаки поняття «патерналізм»; розкрити специфіку трансформації патерналістських ідей в перехідний період; висвітлити шляхи руйнування патерналістських установок в процесі проведення децентралізації.

Аналіз останніх досліджень. Поняття «патерналізм» набуло свого поширення у 60-х роках ХХ ст. Проте, саме як тип суспільних відносин

патерналізм бере свій початок ще з давньої філософії. «Патерналізм» з латинської мови «pater» — батько, батьківський, а суфікс «ізм» вказує на систему суспільного мислення з певним типом цінностей, установок та переконань [1]. У ширшому розумінні, як прийнято пояснювати, патерналізм означає соціальні відносини, в яких партнер, що переважає, присвоює собі певні установки, практики, які передбачають опіку над підлеглими.

Проблематика патерналізму досліджується як вітчизняними, так і закордонними науковцями. Так, в ідеях патерналізму цікавляться як вітчизняні, так і закордонні науковці. В Україні вивчають цю тему О. Поступний, А. Зоткін, О. Маслюк, О. Кочновата, Є. Головаха, В. Сусак та інші, а в Росії — Н. Баранов, Н. Шукшова, О. Степаніщенко, І. Напалкова, О. Чеботарьова, В. Радаєв, М. Краснов та інші. Поняття патерналізму виступає предметом дослідження у різних сферах суспільно-політичних наук, проте актуальність його більш значима під час обговорення взаємин суб'єктів політики, в тому числі взаємовідношення держави та суспільства.

Український політолог О. Поступний подає таке визначення патерналізму — «це ідеологія та практика управління людьми, особлива форма здійснення влади, за якої її суб'єкт символічно ототожнюється з батьком великої патріархальної сім'ї, який «по-батьківськи» піклується про своїх підлеглих, а ті, в свою чергу, зобов'язані відповідати «синівською» відданістю і слухняністю» [2].

Українська дослідниця О. Кочнова розглядає патерналізм як субінститут благодійності, функцію якого може виконувати як держава, так і громадські організації, опікуючись представниками соціально незахищених верств суспільства. Дослідниця наголошує, що держава має не «забезпечувати», а «опікуватися»; держава має бути платником допомоги лише у крайньому випадку, а в інших сприяти ефективній взаємодії суб'єкта, що потребує допомоги, з іншими фізичними та юридичними особами, котрі готові надати допомогу, із соціальними державними установами тощо [3, с. 53].

У своїх дослідженнях український філософ О. Масюк представляє патерналізм як ідею створення залежних відносин між патроном і підлеглими та відображення цих відносин у суспільній свідомості як ефективної моделі соціальної захищеності, яка ґрунтується на базових потребах індивіда у безпеці, стабільності та приналежності [4, с. 178].

Західні філософи подали свої концепції патерналізму, а саме: концепція легального патерналізму Дж. Дворкіна [5], «твердого» патерналізму Д. Скоція [6], «м'якого» патерналізму Дж. Файнберга, концепція Р. Арнесона про застосування патерналізму у випадку ірраціональних дій індивіда, що є неусвідомленими і суперечать його цінностям [7], концепція протиставлення патерналізму особистісній автономії А. Шерлетікса [8] та ін. Відомий критик патерналізму ХХ ст. І. Берлін вважав, що патерналізм «відлучає» індивіда від участі в управлінні справами держави, формує пасивне відсторонене ставлення до її справ і справ суспільства [9].

Виклад основного матеріалу. З другої половини ХХ ст. ставлення до патерналізму на Заході почало змінюватися і вчені задумалися на тим, чи можна оправдати патерналізм, чи завжди він обмежує свободу, де може проходити межа державного втручання з метою захисту громадян? Західні

дослідники намагалися пояснити, що патерналізм не несе загрози та тотального обмеження свободи індивіда, він обмежує ті дії особи, які можуть її нашкодити. Проте заувага все таки була: патерналізм має мету добродійну, а засоби – примусові.

Як зазначає американський філософ Дж. Дворкін, патерналізм є «втручання держави або індивіда в життя іншої особи проти її волі, яке пояснюється або мотивується претензією на те, що втручання в життя індивіда буде для нього на краще і захистить від шкоди» [10]. Дж. Дворкін вважає, що патерналізм може бути виправданий, якщо він спрямований на оберігання індивіда від завдання шкоди самому собі, допомогу в досягненні матеріальних благ і підтримку сталого добробуту, забезпечення надійного морально-психологічного комфорту [11, с. 81]. При цьому дослідник подає такі приклади державного патерналізму, як впровадження законодавства, що забороняє продаж та вживання наркотиків, обов'язкове застосування ременів безпеки тощо. Цю ж думку відстоюють і сучасні соціологи К. Андре та М. Веласкез: «Патерналізм може бути визначений як втручання у свободу людини для її власного блага. Слово викликає в пам'яті образ батька («Pater» латиною), який приймає рішення за своїх дітей, не дозволяючи їм приймати свої власні рішення, на тій підставі, що «батько знає краще». [12]. А. В'ейль зазначає, що прикладами патерналізму є також «закони щодо забезпечення безпеки споживача, які не дозволяють людям купувати дешеві, але небезпечні вироби» [13, с. 269]. П. Сабер додає до цього ще низку законів патерналістського характеру, які стосуються: «заборони азартних ігор, проституції, багатоженства, виробництва та розповсюдження порнографії, практикування деяких професій без ліцензії (юриспруденція, медицина, освіта), продажу ліків без рецепту, встановлення мінімальної оплати праці тощо» [14].

Український соціолог В. Сусак, пояснюючи думку за яких умов патерналізм може існувати в демократичному суспільстві, не порушуючи його ліберальних цінностей, зауважує, що держава має право тільки допомагати людині здійснити вибір за власним бажанням, при тому, що він (патерналізм) ґрунтується на твердій волі та чітких намірах людини, а роль держави полягає у наголошуванні можливих небезпек від тих чи інших дій для цієї особи або для інших [15]. В. Сусак наголошує на одній принциповій особливості «нового» патерналізму: патерналізм як елемент демократичного суспільства, повинен опиратися не тільки на державу, а й значною мірою на громадянське суспільство. Власне, мова йде про допомогу та піклування найбільш незахищеними верствами населення з боку громадських організацій та окремих індивідів. Цю думку підтримує також О. Кочнова, називаючи патерналізм субінститутом благочинності, тобто розглядає його в контексті турботи агентів громадянського суспільства про осіб, які цього потребують [16, с. 53]. Такі трактування патерналізму дають можливість розглядати його вплив на суспільне життя в залежності від політичного режиму в країні. Так, наприклад, у країнах розвинутих демократій патерналізм може мати характер договору, коли сплата податків є гарантією виконання державою своїх функцій, у тому числі соціальних.

Отож, провівши аналіз еволюції підходів до трактування патерналізму, можемо виокремити його сутнісні характеристики, насамперед, це – ієрархія та

опіка (традиційний підхід); категорія вибору (ліберальний підхід); мораль, добродійність, автономія (постмодерністський підхід). Іншу точку зору відстоюють представники неоінституційного підходу. Зокрема, дослідниця Н. Шушкова стверджує, що «патерналізм може бути описаний як соціальний інститут, сконструйований акторами, що потребують відносин взаємної залежності та відчувають потребу у функціях піклування і опіки» [17]. Пояснюючи патерналізм як соціальний інститут, вона подає такі його ознаки: наявність певного кола суб'єктів, що вступають у процесі діяльності у відносини, які набувають стійкого характеру — владні структури (законодавство, політика) і суспільство, роботодавець і найманий працівник (економіка, праця), батько і дитина, учитель і учень; основною характеристикою суб'єктів є їхній статус у площині залежність-влада; — певна (більш-менш формалізована) організація — держава, трудовий колектив, родина, колектив друзів, школа — в будь-якій із цих організацій є своя ієрархія, яка виникає в результаті нерівності ролей і статусів; — наявність специфічних соціальних норм та приписів, що регулюють поведінку людей у межах соціального інституту — чітко прописаних норм субститут патерналізму не містить, вони є швидше не усвідомлюваними ясно, як приховане відчуття, очікування залежних у заступництві, «хоч мінімальному задоволенні потреб», а у покровителів — відчуття (і наявність) влади; — існування соціально значущих функцій інституту, що інтегрують його в соціальну систему і забезпечують його участь у процесі інтеграції останньої, — основною функцією патерналізму є регулятивна — підтримка балансу між елементами соціальної системи, стабільність; слугуючи певним захистом, інститут патерналізму дозволяє стримувати спільноту від «вибуху» [18]. На цій підставі, можна говорити про те, що патерналізм набуває нової форми та підміняє інститути виборів. Так, кандидат в депутати в ході передвиборчої кампанії на своїй дільниці проявляє опіку у різних формах: надсиланням вітальних листівок, придбанням медикаментів, продуктів харчування та інших вигод.

Протилежну думку відстоює український соціолог В. Сусак. Він визначає патерналізм як «особливий тип соціальних відносин, що базується на ієрархічній моделі сім'ї, тобто існуванні агента – певної чільної фігури або структури, який втручається в життя реципієнтів за їхньою згодою або всупереч їй у формі прийняття управлінських рішень від їхнього імені та для їхнього блага з обмеженням свободи останніх з наголосом на їхніх зобов'язаннях на ґрунті положення, що агент володіє достатнім досвідом й знаннями, щоб приймати мудріші рішення, аніж ті, ким він опікується; патерналізм є феноменом традиційного суспільства, проте у певних модифікаціях чи у традиційних його проявах зустрічається в сучасних індустріальних та постіндустріальних суспільствах» [19].

Зміст поняття політичного патерналізму на думку В. Сусака збігається з легальним патерналізмом Дж. Дворкіна та інших. «Політичний патерналізм – це формування державою законів і контроль за дотриманням цих законів, які примушують або заохочують громадян підкорятися певним системам чи правилам, що запроваджені для захисту їхніх інтересів: забезпечення добробуту, безпеки, відповідного рівня соціально-психологічного комфорту тощо» [20, с. 70]. Автор наголошує на тому, що характер і ступінь втручання

держави в життя громадян залежить від політичного режиму, що існує в країні. В умовах тоталітарних режимів держава активно опікується різними аспектами життя своїх громадян, забороняючи будь-яку альтернативу своїй політиці, а громадяни, у свою чергу, пасивно підкоряються патерналізму держави [21, с. 76].

Різні соціальні, економічні та політичні процеси сьогодення вплинули на політичну поведінку та політичну свідомість українського громадянина, тому переважна більшість громадян України постає розгубленою, їй потрібно певний час на переосмислення багатьох цінностей, норм і стереотипів, всієї інформації, які трансформували попередні політичні традиції. В такій ситуації і формується запит на сильну державу, лідера, який би мав забезпечити стабільність у суспільстві, подбав би про благополуччя громадян. Як не прикро, але значна частина українців ще не відчувають своєї відповідальності за стан справ ані у своєму місті або селі, ані в Україні в цілому. Громадяни бояться всього нового, не вірять пропаганді, не мають чіткого розуміння політичних процесів, все ще орієнтуються на владу, яка повинна забезпечити їм скромне існування та гарантії на майбутнє, але при цьому вони ставляться до неї з недовірою [22].

За даними Європейського соціологічного дослідження (ЄСС) 2008–2009 рр., абсолютна більшість українців очікувала відповідальності від держави у забезпеченні роботою і практично в усіх основних сферах соціального захисту (від 66 до 90% опитаних). На думку О. Куценко, Україна (разом із Росією і Молдовою) належить до європейських держав із найвищим рівнем патерналізму і соціальних очікувань, порівняних хіба що з кризовою Грецією і Кіпром – причому, ці очікування парадоксально поєднуються з вираженою недовірою до державних інститутів. З цим узгоджуються дані, що близько 60% населення не відчувають особистої відповідальності за стан справ у країні або навіть у своєму поселенні [23, с. 80].

Як зазначає дослідник О. Куценко, порівняльні дані за 1991 і 2011 роки свідчать, що українське суспільство не тільки зберегло, а й підсилило патерналістські установки за 20 років інституціональної лібералізації. За даними дослідницького центру у Вашингтоні, доля тих українців, які орієнтовані на зовнішню підтримку з боку інших людей у досягненні індивідуального успіху за цей період збільшилась з 44% до 60% [24, с. 86]. Тільки близько третини українських громадян (32% опитаних у 2011 році) вважають, що в досягненні успіху головну роль відіграють індивідуальні здібності й амбіції. Індивідуальну невдачу 40% покладає на самого індивіда, 49% – на суспільство. За цим індикатором співвідношення індивідуалістів і патерналістськи орієнтованих громадян у російському суспільстві становить 47% до 40%, у Литві індивідуалістів значно більше – 58% до 34% [25, с. 87].

Людмила Шангіна трактує таку установку в політичній свідомості не тим, що українці є патерналістами за своєю природою, і не пережитками радянського минулого, а низькою оплатою праці, через що громадяни не вважають себе повною мірою відповідальними за те, що з ними відбувається, і чекають від влади пільг та надбавок як милості та доброчинності [26].

На думку Т. Петрушиної, соціологічні дослідження показують, що українці орієнтовані на збільшення ролі держави в економіці; патерналістські установки українців досі дуже сильні і є провідними ціннісними установками у

суспільстві. За даними ESS-2009, на питання про те, чи має уряд вжити заходи для скорочення різниці у рівні доходів людей, 71,6% респондентів дали ствердну відповідь. 74,3% опитаних переконані, що обов'язком держави має бути забезпечення населення медичною допомогою, а 75,4% вважають, що держава має створити гідний рівень життя людям похилого віку. На думку 63,5% респондентів, однозначним обов'язком держави має бути забезпечення роботою всіх бажаючих. При цьому Т. Петрушина відзначає, що за даними моніторингових досліджень Інституту соціології НАН України, в суспільних настроях все ж простежується тенденція до змін. «Так, за останні роки в Україні збільшилась кількість «інтерналів» – людей, які перш за все покладають відповідальність на самих себе у тому, як складається їхнє життя, а не на зовнішні обставини» [27].

Однак дослідження соціологів підтверджують збереження все ще патерналістських настроїв більшості громадян українського соціуму. Як показує опитування громадської думки на тему: «Соціально-політичні настрої жителів України та рейтинг підтримки партій та політичних лідерів: травень-червень 2016 року», проведене Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС), на запитання «Чи потребує Україна в теперішніх умовах того, щоби нею керував сильний лідер, який би мав широкі владні повноваження?» ствердну відповідь («так») дали 82% респондентів, не погодилися з цим — 9,1%, ще 8,9% респондентів не змогли відповісти на запитання [28]. Ці результати не можуть послужити підґрунтям для однозначної думки про те, що українці віддають перевагу авторитерному політичному лідеру, а лише можуть спонукати до роздумів: чому все ще ряд громадян хочуть бачити при владі «добру руку, доброго царя, який вирішить всі їхні проблеми»? Напевно, тому що для того, щоб пройшли зрушення в напрямку від патерналізму до відповідального громадянського суспільства, потрібно змінити установки, які відповідають за формування мотивації участі населення в діяльності органів місцевого самоврядування. Громадянське суспільство повинно висувати вимоги до політичної системи й державного устрою, воно має бути зацікавленим в максимально розвиненому парламентаризмі. Адже за умов розвиненого парламентаризму політика держави є більш соціально орієнтованою й спрямованою на розв'язання проблем суспільства. Суспільство з розвиненою громадянською свідомістю вимагатиме збільшення ролі та розширення повноважень місцевого самоврядування, а для розв'язання проблем місцеві органи влади повинні мати повноваження та ресурси. Розвиток суспільної свідомості й політичної системи повинен привести до передання багатьох повноважень державних адміністрацій до виконавчих органів місцевих рад. Це надасть місцевим радам можливість самостійно формувати свої бюджети, збільшити частку податків, які б залишалися на місцях. У процесі розвитку непатерналістської суспільної свідомості покращаться умови ведення малого й середнього бізнесу, а також сформується середній класу та рівень життя населення.

За рівнем участі у громадському житті та готовності брати на себе відповідальність, самоорганізації громадян та їхньої приналежності до різних громадських і політичних організацій Україна наближається до країн Східної Європи та Балтії, проте значно поступається у розвитку громадянського

суспільства скандинавським країнам та Німеччині. У різних країнах територіальні колективи мають різні назви, так в Італії, Бельгії, Швеції – це комуна, в Німеччині – община, в Російській Федерації – територіальна спільнота, у Франції – комуна, департамент, регіон, у Польщі – гміна. В Україні вперше в офіційних документах термін територіальний колектив використано в Конституційному договорі між Верховною Радою України та Президентом України, укладеному 8 червня 1995 року. Стаття 47 договору визначила, що місцеве самоврядування в Україні – «це гарантоване державою право територіальних колективів громадян та обраних ними органів місцевого самоврядування самостійно вирішувати всі питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [29].

3 січня 2016 р. в Україні розпочали роботу 159 об'єднаних територіальних громад (ОТГ). З того часу процес об'єднання громад триває з позитивною динамікою змін. Відповідно до перспективних планів областей майже третина усіх підконтрольних владі територій нашої країни вже об'єднані у територіальні громади [30]. Територія нині утворених ОТГ в областях України – становить близько 600 тис. га, що складає близько 9,5 % від загальної площі країни, враховуючи і окуповані території. Станом на 1 вересня 2016 року кількість офіційно утворених ОТГ в Україні становить 184. З них 159 утворено у 2015, і вони фактично є повноцінними ОТГ, які мають спільним бюджет та вже сформували всі відповідні служби для реалізації власних та делегованих державою повноважень [31]. Найбільшу кількість ОТГ утворено у Тернопільській області – 26, що становить 27,7% від території області, у яких проживає 228,2 тис. 21,3 % населення області). Але найбільшу площу від загальної площі області займають ОТГ у Хмельницькій області – 35,9%. У цій же області проживає найбільша частка населення в ОТГ – майже 300 тис. осіб, що становить 23 % від загальної чисельності області. Загалом, у цій області створено 22 ОТГ. Лідерами в утворенні нових одиниць АТУ – об'єднаних територіальних громад є також Дніпропетровська (16), Львівська (16), Рівненська (14), Полтавська (14), Чернівецька (10), Житомирська (10) області. Держава здійснює інформаційно-просвітницьку, організаційну, методичну та фінансову підтримку добровільного об'єднання територіальних громад [32].

Висновки. Об'єднані територіальні громади формують активну громадянську позицію населення, сприяють соціальним та економічним передумовам задоволення життєвих потреб громадян, виробляють програму подальшого розвитку своєї малої та великої Батьківщини. Як прикладом успішних ОТГ на Тернопільщині, можуть послужити Байковецька та Шумська громади, які вирішують комплекс питань місцевого характеру. Скажімо, Байківці, отримавши медичну субвенцію і не маючи жодного медичного закладу на своїй території, вирішили передати кошти районній лікарні. І як результат – жителі громади обслуговуються в лікарні позачергово, а також усі безкоштовно отримали від лікарні набір найнеобхідніших ліків та медпрепаратів.

За рішенням громад проводяться ремонти доріг, шкіл, навчальні заклади утеплюються, переводяться на альтернативні види палива. Населення громад бере активну участь у громадських слуханнях, у діяльності громадських рад при органах місцевого самоврядування, при розподілі бюджету ОТГ, особливо

активним є молоде покоління, яке реалізує свій потенціал у діяльності молодіжних комісій. При ОТГ діють волонтерські організації (зокрема, при Шумській ОТГ утворене ГО «Схід-Захід»), які надають допомогу воїнам АТО.

Отже, реалізація засад децентралізації є важливою умовою подолання патерналістських настроїв у перехідному суспільстві. Адже саме влада повинна бути зацікавлена у реформі, повинна роз'яснювати її переваги, а водночас викликати до себе довіру та активно залучати громадян до участі в діяльності територіальних органів влади. Це й підвищить людську гідність та значимість людини як повноцінного відповідального громадянина за стан справ у своїй державі.

Бібліографічний список:

1. Paternalism // Oxford Dictionary of Sociology. Third Edition / ed. by J. Skott, G. Marshall. – Oxford, New York : Oxford University Press Inc., 2005. – 481 р.
2. Політологічний енциклопедичний словник / [упорядник В. П. Горбунко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенька]. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
3. Кочнова О. А. Патерналізм как субинститут благотворительности [текст] / Ольга Александровна Кочнова // Вісник СевНТУ. Вип. 94: Філософія: зб. наук. пр. – Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2009. – С. 52–55.
4. Масюк О. П. Напрями оптимізації ідеї патерналізму в суспільній свідомості / Олег Петрович Масюк // Вісник Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2005. – № 660. – Сер.: «Теорія культури і філософія науки». – С. 176–181. – С. 178.
5. Dworkin G. Paternalism [Electronic resource] / G. Dworkin // Stanford Encyclopedia of Philosophy. – Access to the journal: <http://plato.stanford.edu/entries/paternalism>
6. Scoccia D. The Right to Autonomy and the Justification of Hard Paternalism, 2012 [Electronic resource] / D. Scoccia. – Access to the journal: <http://www.nmsu.edu/~philos/documents/rt-to-auto-and-just-of-hp.pdf>
7. Arneson R. J. Joel Feinberg and the Justification of Hard Paternalism [Electronic resource] / R. J. Arneson. Access to the journal: <http://philosophyfaculty.ucsd.edu/faculty/rarneson/feinberghardpaternalismArnesonmorevised.pdf>
8. Szerletics A. Paternalism [Electronic resource] / A. Szerletics. – Access to the journal: <http://autonomy.essex.ac.uk/paternalism-2>
9. Berlin I. Two Concepts of Liberty [Electronic resource] / I. Berlin // Four Essays of Liberty. – Oxford, 1969. – Access to the journal: http://www.wiso.uni-hamburg.de/fileadmin/wiso_vwl/johannes/Ankuendigungen/Berlin_twoconceptsofliberty.pdf
10. Dworkin G. Paternalism [Electronic resource] / G. Dworkin // Stanford Encyclopedia of Philosophy. – Access to the journal: <http://plato.stanford.edu/entries/paternalism>
11. Сусак В. І. Патерналізм / Виктор Сусак // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2007. — №3. — С. 78–94. – С. 81.

12. Andre Cl. For Your Own Good [electronic resource] / Cl. Andre, M. Velasquez. – Access to the journal: <http://www.scu.edu/ethics/publications/ie/v4n2/owngood.html>

13. Патерналізм [текст] // Енциклопедія політичної думки / [пер. с англ. А. В'ейль]. – К.: Дух і Літера, 2000. – С. 269–270. – С. 269.

14. Suber P. Paternalism [Electronic resource] / P. Suber // Philosophy of Law: An Encyclopedia, Garland Pub. Co, 1999, II. 632-635. – Access to the journal: <http://legacy.earlham.edu/~peters/writing/paternal.htm>

15. Сусак В. І. Патерналістські установки і практики громадян України в умовах посткомуністичних трансформацій: дис. ... канд. соціолог. наук: спец. 22.00.03 «Соціальна структура та соціальні відносини» / Віктор Іванович Сусак. – К., 2009. – 365 с.

16. Кочнова О. А. Патерналізм как субинститут благотворительности [текст] / Ольга Александровна. Кочнова // Вісник СевНТУ. Вип. 94: Філософія : зб. наук. пр. – Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2009. – С. 52–55. – С. 53.

17. Шушкова Н. В. Социология современного патернализма / Наталья Викторовна Шушкова. — Вашингтон: РусГенПроект, 2010. – 294 с.

18. Там же. – 294 с.

19. Сусак В. І. Патерналістські установки і практики громадян України в умовах посткомуністичних трансформацій: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. соціологічних наук: спец. 22.00.03 «Соціальні структури та соціальні відносини» / Віктор Іванович Сусак. – К., 2009. – 16 с.

20. Сусак В. І. Типологія патерналізму / Віктор Ігор Сусак // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 2007. – Вип. 1. – С. 64–78.

21. Там же. – С. 76.

22. Як позбутися пострадянськості? [Електронний ресурс] / Кол. авт., Київ: Інститут світової політики, 2012. – 150 с. – Режим доступу : http://iwrp.org.ua/img/postsov_all_ukr.pdf

23. Куценко О. Наследие государственного социализма в политической культуре украинского общества / Куценко Ольга // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2012. – №993. – С. 79-88. – С. 80.

24. Там же. – С. 86.

25. Там же. – С. 87.

26. Шангина Л. Патерналізм продуцирует власть [Электронный ресурс] / Людмила Шангина. – Режим доступа: <http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page79-1287.html>

27. Украинское подобие капитализма: жизнь в эконом-варианте [Электронный ресурс] // Зеркало недели. – 2010. – № 27. – Режим доступа : http://gazeta.zn.ua/SOCIETY/ukrainskoe_podobie_kapitalizma_zhizn_v_ekonom-variante.html

28. Соціально-політичні настрої жителів України та рейтинг підтримки партій та політичних лідерів: травень-червень 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=628>

29. Територіальна громада: поняття, функції, роль, статус // <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/finans/341-teritorialna-gromada-ponyattyu-funktsiji-rol-status.html>

30. Закірова С. Децентралізація в Україні: сучасний стан законодавчого забезпечення процесу реформування // nbuvipar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article.

31. Ткачук Анатолій. Скандинавський шлях. Досвід реформ адміністративно-територіального устрою і місцевого самоврядування в Данії та Швеції / Анатолій Ткачук. – К.: Логос, 2015. – 124 с.

32. Мельничук А., Остапенко П. Децентралізація влади: реформа №1 [аналітичні записки] / Анатолій Мельничук, Павло Остапенко. – К.: ЦОП «Глобус» ФОП Кравченко Я. О. – 2016. – 35 с.

Huryk M., Shumka M.

Transformation of paternalism's specific features in conditions of decentralization in Ukraine

The article deals with the problem of paternalism's specific features transformation in conditions of decentralization in Ukraine. The paternalism's specific features and essence are analyzed. The nature of the paternalistic ideas transformation in the context of the decentralization reform is revealed. The ways of paternalistic installations destruction in the process of decentralization are highlighted. It is proved that in order to make progress in the direction of paternalism to a responsible civil society it is necessary to change the installations that are in charge for forming the motivation of the population participation in the local self-government bodies activities. Civil society must put demands on the political and state systems, it should be interested in highly developed parliamentarism.

Key words: *paternalism, decentralization, parliamentarism, civil society, united territorial communities.*